

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

**BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN
SERIA ARHEOLOGIE**

4 - 2012

**Editura Renaissance
București
2012**

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN. SERIA ARHEOLOGIE 4

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dr. Pavel Mirea, *Muzeul Județean Teleorman* - Redactor șef
Dr. Ecaterina Țânțăreanu, *Muzeul Județean Teleorman* - Secretar de redacție
Dr. Radian R. Andreescu, *Muzeul Național de Istorie a României*
Dr. Abraham van As, *Leiden University*
Dr. Douglass W. Bailey, *San Francisco State University*
Dr. Ioana Bogdan-Cătănicu, *Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*
Dr. Sabin Adrian Luca, *Universitatea 'Lucian Blaga' din Sibiu, Muzeul Național Brukenthal*
Dr. Steve Mills, *Cardiff University*
Dr. Cristian Schuster, *Universitatea din București, Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*
Dr. Laurens Thissen, *Thissen Archaeological Ceramics Bureau, Amsterdam*

Tehnoredactare: Pavel Mirea, Pompilia Zaharia

Corectura: Ecaterina Țânțăreanu, Mădălina Dumitru

Consultanți: Steve Mills (limba engleză), Cristi Marin (limba franceză)

Coperta: Ac de vâl (sec. XVI - jumătatea sec. XVII) din tezaurul descoperit la Brânceni, colecția Muzeului Județean Teleorman; desen Cătălina Dănilă, machetare Pompilia Zaharia

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de către autori.

Corespondența, manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb se vor trimite Colegiului de redacție, pe următoarea adresă: MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN, str. 1848, nr. 1, cod poștal 140033, ALEXANDRIA, jud. Teleorman, ROMANIA sau prin email: redactie_BMJT@yahoo.com; pavelcmirea@yahoo.com.

Volum editat cu sprijinul Consiliului Județean Teleorman

Editura Renaissance 2012
www.editurarenaissance.ro
(Editură recunoscută C.N.C.S.I.S.)
Editor: Sorin Alexandru ȘONTEA
Telefon/fax: 031.808.91.97/0744.652118
E-mail: sorinsontea@rdslink.ro

©Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii Renaissance și Muzeului Județean Teleorman

ISSN 2065-5290
Tipar: ABSTRACT MEDIA SRL
Tel/fax: 031.808.91.97

SUMAR
CONTENTS

Laurens THISSEN Starčevo - Criș pottery from TELEOR 003, S Romania <i>Ceramica Starčevo - Criș din TELEOR 003, sudul României</i>	5
Radian ANDREESCU Reprezentări ornitomorfe descoperite în așezarea de la Vitănești 'Măgurice', jud. Teleorman <i>Ornithomorphic Figurines from Vitănești 'Măgurice', Teleorman County</i>	47
Katia MOLDOVEANU Un capac cu mâner antro-po-zoomorf descoperit la Vitănești 'Măgurice', jud. Teleorman <i>A Lid with an Anthro-po-zoomorphic Handle from Vitănești 'Măgurice', Teleorman County</i>	53
Ion TORCICĂ Piese de tipul 'coarne de consecrație' descoperite în așezările Vitănești 'Măgurice' (jud. Teleorman) și Surdulești (jud. Argeș) <i>'Horns of Consecration' from Vitănești 'Măgurice' (Teleorman County) and Surdulești (Argeș County)</i>	59
Cristian Eduard ȘTEFAN, Valentin DUMITRAȘCU, Monica MĂRGĂRIT <i>Restitutiones Archaeologicae: așezarea de tip tell de la Coșereni 'Măgura de la Comana', jud. Ialomița</i> <i>Restitutiones Archaeologicae: the Tell Settlement at Coșereni 'Măgura de la Comana', Ialomița County</i>	71
Theodor IGNAT, Vasile OPRIS, Mădălina VOICU, Radian ANDREESCU, Cătălin LAZĂR Ceramica din locuința nr.5 de la Sultana 'Malu Roșu'. Analiză primară (I) <i>The Pottery from House nr.5 at Sultana 'Malu Roșu'. Preliminary Analysis (I)</i>	101
Alin FRÎNCULEASA Tradiții și contacte culturale în nordul Munteniei în epoca eneolitică: despre siturile de la Mălăieștii de Jos (jud. Prahova), Seciu (jud. Prahova) și Coțatcu (jud. Buzău) <i>Traditions and Cultural Contacts during the Northern Wallachia Eneolithic: the Sites from Mălăieștii de Jos, Seciu (Prahova County) and Coțatcu (Buzău County)</i>	133
Daniel GARVĂN, Roxana MUNTEANU Un sceptru cruciform descoperit la Traian 'Dealul Fântânilor' (jud. Neamț) <i>An Eared-type Mace from Traian 'Dealul Fântânilor' (Neamț County)</i>	167
Ion PĂTRAȘCU Restituiri: Emil Moscalu, Raport asupra săpăturilor arheologice de la Orbeasca de Sus, comuna Orbeasca, județul Teleorman <i>Restitutions: Emil Moscalu, Report on the Excavations at Orbeasca de Sus, Orbeasca Commune, Teleorman County</i>	175
Camelia - Mirela VINTILĂ, Despina MĂGUREANU Notă asupra descoperirilor de sec. II - I a. Chr. din situl arheologic 'Băneasa - La Stejar' <i>Notes sur les découvertes du II - I siècle av. ne. sur le site archéologique 'Băneasa - La Stejar'</i>	183
Bogdan CIUPERCĂ Locuințele așezărilor din Muntenia în secolele VIII-X <i>Settlement Dwellings from the VIII-X Centuries in Walachia</i>	197

Ecaterina ȚĂNȚĂREANU Tezaurul de la Brânceni, jud. Teleorman, un tezaur medieval cu monede și podoabe <i>The Medieval Coin and Adornment Hoard from Brânceni, Teleorman County</i>	227
Alexandra GHENGHEA Was there a death gesture during early iron age? A new meaning for the 'Warrior from Capestrano' <i>Un gest al morții în prima epocă a fierului? Un nou înțeles pentru 'Războinicul din Capestrano'</i>	239
Prezentări de carte <i>Book Reviews</i>	251
Ecaterina ȚĂNȚĂREANU <i>Habitat medieval în sud-vestul Munteniei în sec. XIV-XVII. Temeiuri istorice și arheologice,</i> Publicațiile Muzeului Județean Teleorman I, Editura Renaissance, București, 2010, 259 pagini, 60 planșe, abrevieri, bibliografie, sursele ilustrațiilor, indice general, rezumat în limba franceză, ISBN 978-973-8922-80-8 (Ștefan NEDELCUȚĂ-APOPE)	251
Joanna R. SOFAER <i>The Body as Material Culture: A Theoretical Osteoarchaeology,</i> Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 188 pagini, 11 ilustrații, 3 tabele, ISBN 978-0-521-81822-3 (Mădălina VOICU)	253
Obituaria <i>Obituary</i>	255
Cătalín LAZĂR Amintiri despre un prieten <i>Memories of a Friend</i>	255
Colaboratori <i>Contributors</i>	261

PIESE DE TIPUL 'COARNE DE CONSECRAȚIE' DESCOPERITE ÎN AȘEZĂRILE VITĂNEȘTI 'MĂGURICE' (JUD. TELEORMAN) ȘI SURDULEȘTI (JUD. ARGEȘ)

Ion TORCICĂ

Abstract: *The 'horns of consecration' are a special type of Gumelnița material culture discovered in the early 20th century in tell settlements at Gumelnița, Căscioarele and Sultana. 24 pieces presented in this article were discovered at Vitănești 'Măgurice' tell settlement, Teleorman county (in levels A2 and B1). An additional object comes from Surdulești, Argeș county. These objects are small in size and can be classified into two types based on shape: those with folded side horns and those with straight branches. In the Romanian literature they have been interpreted as representations of bulls and considered the personification of a masculine god. This interpretation of the 'horns of consecration' from the Romanian Neo-Eneolithic is similar to interpretations by researchers of Bronze Age cultures from Greece. Comparison of the archaeological context of the discoveries and their interpretations leads to some interesting points. The objects appear during the two periods in which construction models interpreted as sanctuaries also appear. They are also connected with the representation of the female goddesses. There are strong similarities with the bull's horns and they could be interpreted as votive gifts. Human figurines placed between the horns of the bull or 'horns of consecration' are encountered in both periods. These similarities suggest the existence of an identical religious symbolism for these objects.*

Rezumat: *Piese de tipul 'coarnelor de consecrație' au fost descoperite în arealul culturii Gumelnița încă de la începutul sec. XX în tell-urile de la Gumelnița, Căscioarele și Sultana. Cele 25 de piese prezentate în articol provin, cu o singură excepție, din așezarea de tip tell de la Vitănești 'Măgurice', jud. Teleorman. Cealaltă piesă este de la Surdulești, jud. Argeș. Au fost descoperite în nivelele A2 și B1. Ele sunt de mici dimensiuni și, după forma coarnelor, pot fi încadrate în două tipuri. În literatura de specialitate românească au fost interpretate ca reprezentări ale taurului considerat o personificare a zeității secundare masculine. Acesta este înfățișat sub forma umană sau ca bovideu, bucraniu, partea frontală sau 'coarne de consecrație'. Această tratare (liniară) a problemei privind semnificația 'coarnelor de consecrație' existente în neo-eneoliticul românesc o vom confrunta cu demersul făcut în această direcție de cercetătorii culturilor epocii bronzului din Grecia. Comparând contextul descoperirii lor și a semnificației date acestor 'coarnele de consecrație' în neo-eneoliticul românesc și în epoca bronzului din Grecia putem face observații interesante. Apar, în cele două epoci, pe modele de construcții ce au fost interpretate drept sanctuare. Sunt în legătură cu reprezentări feminine, posibile zeițe. Pot fi invocate similitudinile puternice cu coarnele de taur sau, mai general, a unui cornut. Pot fi ofrande votive. Există în ambele epoci reprezentări umane ce se găsesc așezate între coarnele unui taur. Similitudinile ar putea demonstra existența unei simbolistici religioase identice pentru aceste coarne.*

Keywords: *'horns of consecration'; Crete; Eneolithic; Gumelnița; Knossos; Mycenae; sanctuary; seal.*

Cuvinte cheie: *'coarne de consecrație'; Creta; eneolitic; Gumelnița; Knossos; Micene; sanctuar; sigiliu.*

Articolul de față prezintă un lot de 25 de piese încadrate de cercetători în categoria 'coarnelor de consecrație'. Cu excepția uneia care provine din așezarea de la Surdulești, jud. Argeș (Plânșele I.8, II.7), toate celelalte obiecte supuse studiului au fost descoperite în situl Vitănești 'Măgurice' (jud. Teleorman) (Plânșele I.1-7, 9-15; II.1-6, 7-12; III). Ele aparțin culturii Gumelnița, zece dintre exemplarele de la Vitănești fiind din nivelul B1. Cu două excepții ce au fost publicate în anul 2003 (Andreescu, Mirea și Apope 2003: 85, 87, fig. 12/9, 11) sunt piese inedite. Din câte se pare, 'coarnele de consecrație' nu fac parte dintre descoperirile frecvente. Au mai fost găsite în tell-urile neo-eneolitice de la Căscioarele (Ștefan 1925:179, 187-188, fig. 10/17-20), Gumelnița (Dumitrescu 1925: 91-92) și Sultana (Marinescu-Bîlcu și Ionescu 1967: 38, pl. XII/1; XXI/1).

Dintre cele 25 de 'coarne de consecrație', șase sunt întregi, cinci sunt rupte în dreptul perforației, iar restul au unul sau ambele coarne rupte. Sunt piese de mici dimensiuni, având înălțimea cuprinsă între 1,5-3 cm, lungimea bazei între 1,7-3,1 cm și deschiderea maximă a vârfulor coarnelor de 4,9 cm. Sunt realizate din pastă fină și foarte fină, compactă, ce are în compoziție mică, ceramică

mărunt pisată, și nisip cu granulozitate mică și foarte mică. Uneori, lutul lor conține și fragmente de calcit. Au culori diverse: maroniu-gălbuie, roșcat-gălbuie, cărămizie sau neagră. Au fost arse în mediu reducător (13 piese) sau oxidant. Aproape toate au fost supuse și arderii secundare (20 piese).

Suprafețele 'coarnelor de consecrație' sunt netezite (majoritatea), șlefuite (două exemplare), netezite și lustruite (două piese). În general, sunt bine lucrate observându-se faptul că meșterul a acordat atenție creării unor suprafețe netede, fără adâncituri. La cele lucrate rudimentar s-a păstrat modul de realizare prin apăsarea pastei cu degetele. Trei dintre ele pot fi considerate drept grosolan executate.

La o privire mai atentă se poate observa că piesele considerate drept 'coarne de consecrație' sunt compuse dintr-o bază, un corp și coarnele propriu-zise sau ramurile lor. Baza este dreaptă, concavă sau, de foarte puține ori, are o convexitate puțin pronunțată. Ea are o formă pătrată sau dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite și este stabilă în cele mai multe cazuri. Pentru crearea acestei stabilități, la unele dintre exemplare, lutul a fost apăsător pe o suprafață plată, baza lor lățindu-se uneori în toate direcțiile sau mai accentuat pe latura îngustă a acesteia. Coarnele sau ramurile sunt orientate aproximativ oblic în sus sau chiar vertical. Pot fi scurte, medii sau lungi în comparație cu dimensiunile corpului piesei. În funcție de forma lor, coarnele sunt drepte sau aproximativ drepte ori cu vârful îndoit în exterior, sub diferite unghiuri. Pot fi și excepții, existând un exemplar cu vârfurile coarnelor 'ciupite', din care rezultă trei fațete aproximativ concave și egale ca dimensiuni, în forma capului unei statuete antropomorfe gumelnițene. În secțiune, ramurile sunt circulare, în cele mai multe cazuri, dar și ovale, pătrate sau dreptunghiulare.

Opt dintre 'coarnele de consecrație' au perforații. Acestea se situează în centrul corpului sau lateral, spre unul dintre colțuri. La un exemplar se observă că orificiul a fost făcut printr-o împunsătură, dintr-o singură direcție (Planșa III.4). Cinci dintre coarne sunt rupte din vechime în dreptul acestei perforații. În mod sigur aici este zona cea mai fragilă a piesei. La o examinare mai atentă cu microscopul electronic nu s-a putut observa nici o urmă în lut lăsată de un eventual șnur sau fir.

Dacă se încearcă o împărțire tipologică a 'coarnelor de consecrație' după forma ramurilor, rezultă două tipuri principale:

- tipul I - piesele cu vârfurile coarnelor îndoite lateral;
- tipul II - exemplarele cu ramurile drepte.

Posibil, nu forma era foarte importantă, ci semnificația lor. Dacă piesele de acest fel au fost interpretate de descoperitori drept reprezentări ale unor coarne (Ștefan 1925: 187-8), folosite în a consacra ceva, asupra sensului lor s-a mers pe o singură direcție. Sunt considerate ca fiind simboluri ale principiului masculin. El este redat în arta neo-eneolitică, de cele mai multe ori, sub formă umană masculină dar și personificat de taur. Ca atare, este înfățișat ca un bovideu sau doar ca un bucraniu, partea frontală sau coarne (Monah 2001: 180). Acestea, prin forma și funcția lor naturală, constituie imaginea unei arme puternice dar și a puterii. În ebraică, *gueren* înseamnă atât corn cât și putere, forță, la fel *srnga* din sanscrită și *cornu* din latină. Gilbert Durand enumeră doar câteva dintre personajele divine ce poartă coarne: Agni, Yama, Bothisattva Manjusri, Baal, Ramaan, Moise, Bachus, divinitățile comunităților Dakota și Hopi, căpetenia irochezilor, Alexandru Macedon, șamanii siberieni, preoții lui Marte Salianul. „În această conjuncție a coarnelor animale și a căpeteniei politice sau religioase descoperim un procedeu de anexiune a puterii prin luarea în stăpânire magică a obiectelor simbolice. Cornul, osul frontal cu coarnele bovideului sau cervideului constituie trofeul, adică exaltare și însușire a forței” (Durand 1977: 174).

Documentația arheologică de pe teritoriul României și nu numai, este invocată în favoarea demonstrării existenței unei zeități masculine neo-eneolitice reprezentate sub formă de taur. Această problematică se poate prezenta foarte pe scurt. Astfel, în sanctuarul culturii Vinča de la Parța, statuia de dimensiuni mai mici a avut coarne de taur, iar într-un soi de banchete de lut ce divid sanctuarul, erau încastrate coarne naturale de bovine (Monah 2001: 180). Spătarul unor scăunele (tronuri) de lut din complexe rituale precucuteniene descoperite la Poduri-Dealul Ghindaru (jud. Neamț) și Isaiia (jud. Iași) (Planșa IV. 6) se termină sub forma unor coarne (Monah 1997: 191). Bucraniile folosite ca protomă sau aplicate pe pereții vaselor sunt întâlnite frecvent, de exemplu, pe vasele cucuteniene (Planșa IV.5). De curând, ansamblul vas-protomă a fost interpretat chiar ca o figurare explicită a hierogamiei, necesară în desfășurarea unor ritualuri (Bodi 2010: 215). Fațada reprezentării clădirii de cult de la Trușești (jud. Iași) (Planșa IV.2) are reprezentările feminine încadrate de coarne (Petrescu-Dîmbovița, Florescu și Florescu 1999: 527-30, fig. 372/7). Modelul de sanctuar de la Căscioarele are protuberanțe în formă de coarne situate deasupra fațadelor fiecărei locuințe (Planșa IV.1). Acestea

decorează și lateralele cadrului pe care stau locuințele (Dumitrescu 1968: 384-5). Machetele de sanctuar de la Ghelăiești (jud. Neamț) (Planșa IV.3) au intrările flancate de coarne (Cucuș 1993: 59-80). La cele tripoliene din colecția Platar, acoperișul este decorat tot cu astfel de elemente. Pandantivul de aur descoperit de Vladimir Dumitrescu la Gumelnița poate fi considerat de asemenea din categoria 'coarnelor de consecrație' (Dumitrescu 1925: 99, fig. 75). La fel obiectele de podoabă în formă de coarne găsite în necropola de la Varna (Planșa IV.4) (Biegel 1986: 81, pl. 129).

Tratarea liniară a problemei privind semnificația 'coarnelor de consecrație' existente în neoneoliticul românesc se poate compara cu demersul făcut în această direcție de cercetătorii culturilor epocii bronzului din Grecia. Se remarcă faptul că, în momentul descoperirii primelor 'coarne de consecrație' în România, arheologii au făcut imediat legături cu obiectele de acest fel din lumea creto-miceniă (Ștefan 1925: 187-8). Pentru neolitic, semnificația lor a fost considerată de către Marija Ghimbutas chiar una dintre ideile filosofice de bază a religiei 'Vechii Europe' (Ghimbutas 1982: 93).

Cronologic, aceste piese apar în Creta încă de la nivel de neolitic, existând un exemplar considerat drept un precursor al 'coarnelor de consecrație' (Evans 1921: 57, pl. 16/c). În epoca bronzului le întâlnim în Creta, în perioada primelor palate 2000-1600 î. Chr. (Shelmerdine 2010: 165). O dată cu instaurarea stăpânirii miceniene la Knossos, ele sunt păstrate alături de alte simboluri: păsări, șerpi, securea dublă. În perioada miceniă, 'coarnele de consecrație' au fost preluate ca elemente de simbolism și pe continent, fiind întâlnite la Micene, unde au fost lucrate în aur, la Pylos sau Gla, în piatră ori la Tirint, în lut (Dikinson 1994: 285-93).

Arthur J. Evans a definit 'coarnele de consecrație' drept un fel de postament sau bază terminată la cele două capete prin două prelungiri în formă de coarne. Aceste terminații par a fi coarne de taur dar și imitații convenționale ale unor coarne (Evans 1901b: 135).

Acest simbol este larg răspândit în cadrul materialelor arheologice minoice. Poate fi întâlnit pe sigilii sau pe amprente ale acestora, în picturi murale din palatele cretane, pe vase, modelat în piatră, lut, ipsos sau aur.

Pe un sigiliu descoperit la Vapheio (Planșa V.1) apar doi demoni ce flanchează o plantă destul de înaltă, posibil un palmier (Evans 1901b: 101). Aceștia poartă, în labe, vase pentru libații. Palmierul se găsește în centrul unor 'coarne de consecrație' ce sunt așezate pe un altar. Pe o gemă descoperită în peștera Ida (Planșa V.3) este reprezentată o persoană ce suflă dintr-un triton peste trei plante (Evans 1901b: 141-142, fig. 25). Două dintre acestea flanchează niște 'coarne de consecrație' iar a treia se găsește chiar între ele. Tot ansamblul este așezat pe un altar dublu concav. Impresiunea unui sigiliu descoperit în sanctuarul central Knossos (Planșa V.4) are în prim plan o zeitate feminină (considerată, de Evans, Rhea minoică) ce are de o parte și de alta doi lei (Evans 1901a: 29, fig. 9; 1930: 463, fig. 323). În fața acesteia este așezat un adorator, posibil o zeitate masculină, iar în spate este o clădire care are pe fațadă și pe acoperiș câte două perechi de 'coarne de consecrație'. Din așezarea de la Kydonia, situată în nord-vestul Cretei, provine un sigiliu (Planșa V.2) pe care este redat un zeu așezat între 'coarne de consecrație'. Personajul are în partea stângă a sa un demon iar în dreapta, o capră înaripată (Marinatos 1993: 169, fig. 160). Pe un inel descoperit la Micene (Planșa V.5), dar de factură cretană, sunt reprezentate trei personaje feminine, posibil zeițe ce se află în fața unei clădiri care are pe acoperișul plat un 'corn de consecrație' (Evans 1901: 184, fig. 58).

De lângă palatul din Knossos provine un altar miniatural (Planșa V.6) cu înălțimea maximă de 15 cm. Pe acesta sunt sculptate patru securi duble. Ele stau în centrul unor 'coarne de consecrație' (Evans 1935: 200-201, fig. 154). Tot în același sit s-a găsit un model de sanctuar din teracotă (Planșa V.8), pictat. El are pe acoperiș o succesiune de patru 'coarne de consecrație' (Evans 1921: 220-21, fig. 166/A). Acestea corespund laturilor construcției. Piese miniaturale ce au legătură cu acest simbol mai provin de la Haghia Triada și Petsofas. Din primul sit este cunoscută o piesă miniaturală întreagă (Planșa V.7) în formă de coarne. Obiectul, împreună cu alte 23 de descoperiri de acest gen, sunt considerate de arheologi ofrande votive (D' Agnata: 90-92, fig. 14). Din al doilea sit provine un model de sanctuar (Planșa V.9) diferit total de cel de la Knossos (Marinatos 1993: 120-21, fig. 86). Are forma a două perechi de 'coarne de consecrație', poziționate una în cealaltă. Clădirea are trei uși, cea din centru având deasupra și în lateral - stânga și dreapta - câte un 'corn de consecrație'.

În mormântul al patrulea din Cercul A de la Micene Henry Schliemann a descoperit un sanctuar miniatural (Planșa V.10) lucrat din foiță de aur în tehnica *repoussé* (Schliemann 1978: 267-8, no 423). Edificiul este tripartit, cu 'coarne de consecrație' modelate în cele trei *cellae* și pe acoperișul lor. Cele de pe compartimentele laterale au redat și câte o pasăre, posibil porumbei.

Poate cea mai interesantă piesă pe care sunt înfățișate 'coarne de consecrație' este *rhyton*-ul de la Zagros (Planșa VI.1a-c), descoperit în încăperea tezaurului din palatul minoic. Pe suprafața

acestui se poate vedea o construcție de cult. Sanctuarul constă dintr-o clădire tripartită ce are 'coarne de consecrație' pe acoperiș, cu o curte în față unde se găsesc două altare de diferite tipuri (Shelmerdine 2010: 167). Curtea este delimitată de ziduri pe care se află de asemenea 'coarne de consecrație'. Unii autori sunt de părere că locașul de cult are pseudonișe sau nișe utilizate în comunicarea cu zeii (Marinatos 1993:119-21).

Cele mai explicite reprezentări ale 'coarnelor de consecrație' ca elemente ale iconografiei religioase se regăsesc în picturile murale. În 'palatul' de la Knossos a fost descoperit, în zona de est a curții centrale, un fragment de frescă, executată în stilul numit miniatural, care posibil, reproduce un sanctuar tripartit (Evans 1901b: 192-3, fig. 66). Fiecare compartiment al său este prevăzut cu una sau două coloane flancate sau precedate de câte două 'coarne de consecrație' (Plansa VI.2). Din locuința cunoscută drept 'Xeste 3' din Akrotiri-Thera, avem o frescă ce înfățișează printre figuri umane și o clădire interpretată drept sanctuar. Deasupra acesteia sunt montate 'coarne de consecrație' stropite cu sânge și de pe care curge tot sânge. Întreaga pictură murală reprezintă, după unii cercetători, un act de inițiere (Marinatos 1993: 207).

Tot ca elemente ale unei iconografii religioase sunt considerate 'coarnele de consecrație' descoperite în altare. Unul dintre acestea este cel de la Knossos, datat ca fiind după distrugerea 'palatului'. Inventarul descoperit *in situ* cuprinde vase miniaturale, figurine feminine, vase și 'coarne de consecrație' (Marinatos 1993: 225). În sanctuarul de la Karphi au fost găsite mai multe statuete antropomorfe feminine numite și 'Zeitele cu brațele ridicate', ce au pe cap acoperăminte sau diademe decorate cu diverse obiecte: păpuși, bulbi, păsări, discuri (Plansa VI.3, 4). Două dintre acestea au și 'coarne de consecrație' (Banou 2008: 36).

După ce a definit 'coarnele de consecrație', Arthur J. Evans a căutat să le descifreze simbolistica și să studieze contextul lor. A fost influențat în analiza sa și de descrierile din Biblie unde coarnele reprezintă cele patru proeminente ale colțurilor altarului (Exodul:1-3). Pentru lumea cretană a observat că ele apar și ca pictograme (Evans 1921: 282, fig. 214/37) și le-a numit obiecte de cult, piese de mobilier ritualic (Evans 1901b: 116-35) sau embleme sacre (Evans 1935: 202). Sunt asociate în arta minoică cu coloana sacră sau securea dublă. Uneori, sunt portabile, fiind așezate pe un altar (Plansa V.1, 3). Pot fi puse în legătură cu coarnele animalelor sacrificate, iar prezența lor, singure sau împreună cu a porumbeilor, indică un sanctuar (Evans 1901b: 137, 191-2).

Nanno Marinatos le numește 'probabil cel mai prezent simbol în religia minoică' și crede că înțelesul lor este necunoscut, deși similaritățile cu coarnele de taur nu pot fi întâmplătoare. Este de acord cu observația că, montate pe un altar sau pe o întreagă clădire, ajută la identificarea sanctualelor în iconografie (Marinatos 1993: 5). Despre modelul de la Petsofas (Plansa V.9), este de părere că edificiul de cult a fost sugerat cu ajutorul unor 'coarnele de consecrație', simboluri din arhitectura sacră (Marinatos 1993: 121). De asemenea, coarnele au fost sculptate pe sigiliul de la Kydonia (Plansa V.2) ca referință simbolică la spațiul sacru. Din această cauză, personajul masculin este așezat între niște 'coarne de consecrație'.

Alți autori au apreciat că acestea nu sunt numai simboluri ci și instrumente de cult, fiind chiar locuri de consacrare, de sfințire pentru diferite obiecte (Marinatos 2010: 106). Înțelesul lor poate fi destul de larg și abstract, fiind un simbol care denotă un cadru religios unde sunt plasate ritualuri specifice. Prezența plantelor sau arborilor între 'coarnele de consecrație' poate fi un semn al renașterii naturii (Banou 2008: 40-42). Posibil, ca ofrande votive, au fost expresii ale credinței sau au reprezentat apeluri pentru ajutor sau protecție (Dikinson 1994: 269-71).

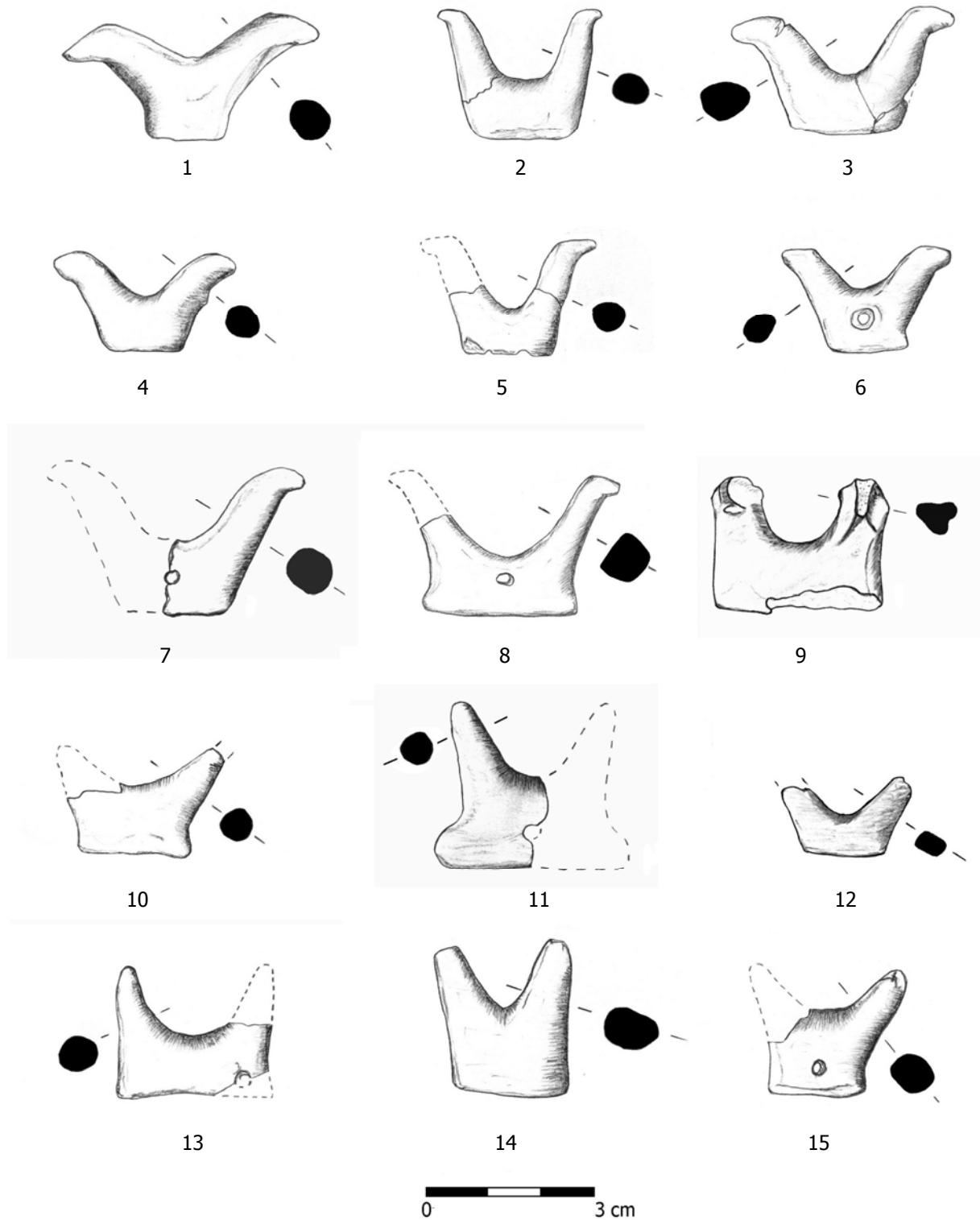
Paralel cu interpretările lui Evans au apărut și altele destul de diferite. Astfel, acest obiect a derivat din simbolul egiptean al muntelui sau al orizontului, fiind un substitut al unei zeițe minoice a soarelui (Banou 2008: 28). Pornind tot de la asemănarea cu ideograma egipteană și căutându-se analogii în lumea mesopotamiană, unii cercetători le-au considerat reprezentări ale unor munți văzuți ca porți spre lumea de dincolo (Marinatos 2010: 110).

Comparând contextul descoperirii lor și a semnificației date acestor 'coarne de consecrație' în neo-eneoliticul românesc și în epoca bronzului din Grecia, putem face observații interesante. Ele apar în cele două epoci pe modele de construcții ce au fost interpretate drept sanctuare. Sunt în legătură cu reprezentări feminine, posibil zeițe. Pot fi invocate similarități puternice cu coarnele de taur, sau mai general, a unui cornut. Pot fi ofrande votive datorită dimensiunilor destul de mici (chiar a unora dintre cele minoice și miceniene). Există în ambele epoci reprezentări umane ce se găsesc așezate între coarnele unui taur (Dumitrescu 1977: 577-83) sau între 'coarne de consecrație'. Aceste similitudini ar putea demonstra existența unei simbolistici religioase identice pentru aceste coarne. Totuși, punerea unui semn de egalitate necontestat între piesele gumelnițene și niște coarne de taur

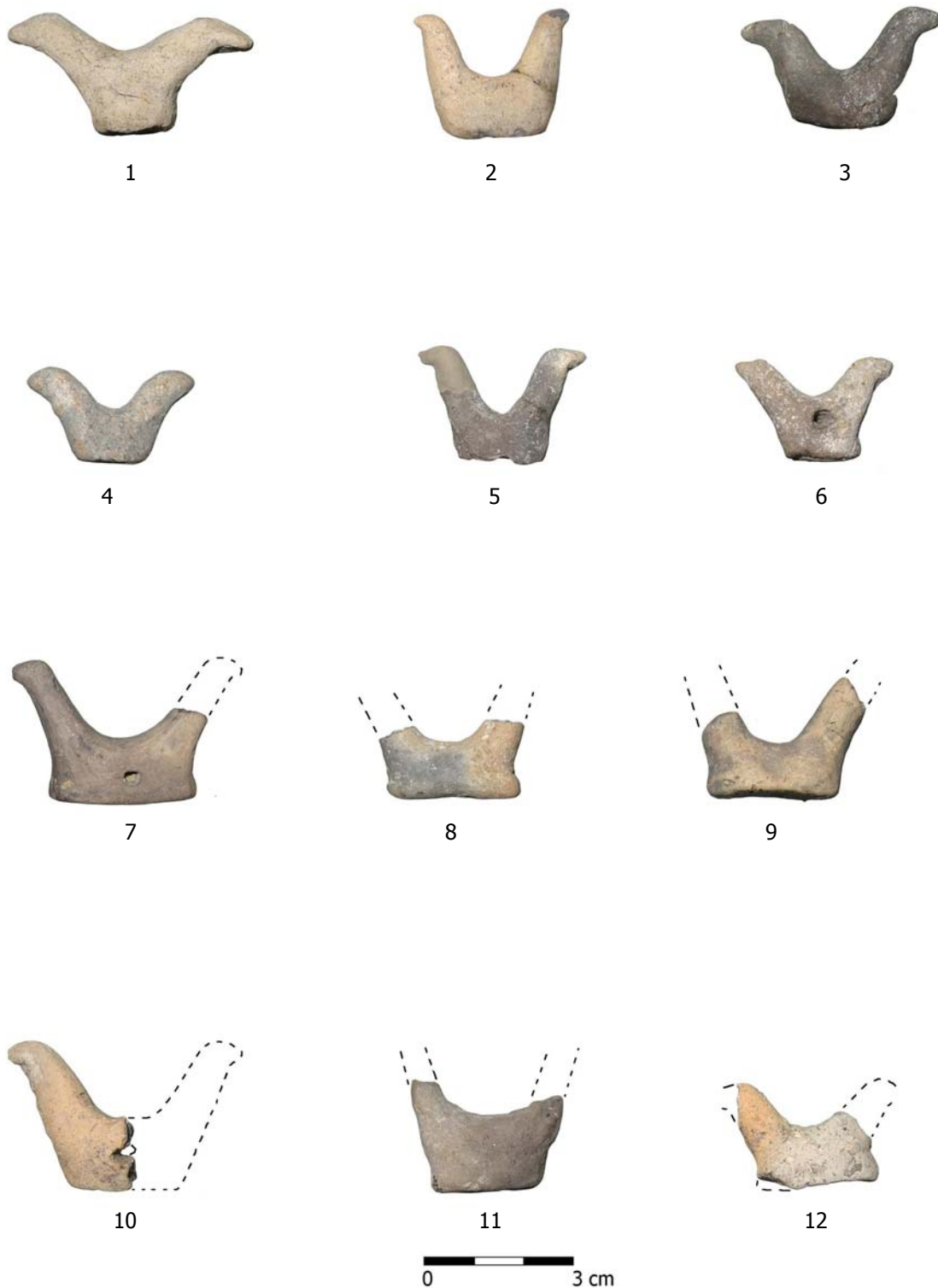
considerate reprezentări ale divinității ar trebui să se facă numai dacă există dovezi arheologice suficient de clare.

Bibliografie

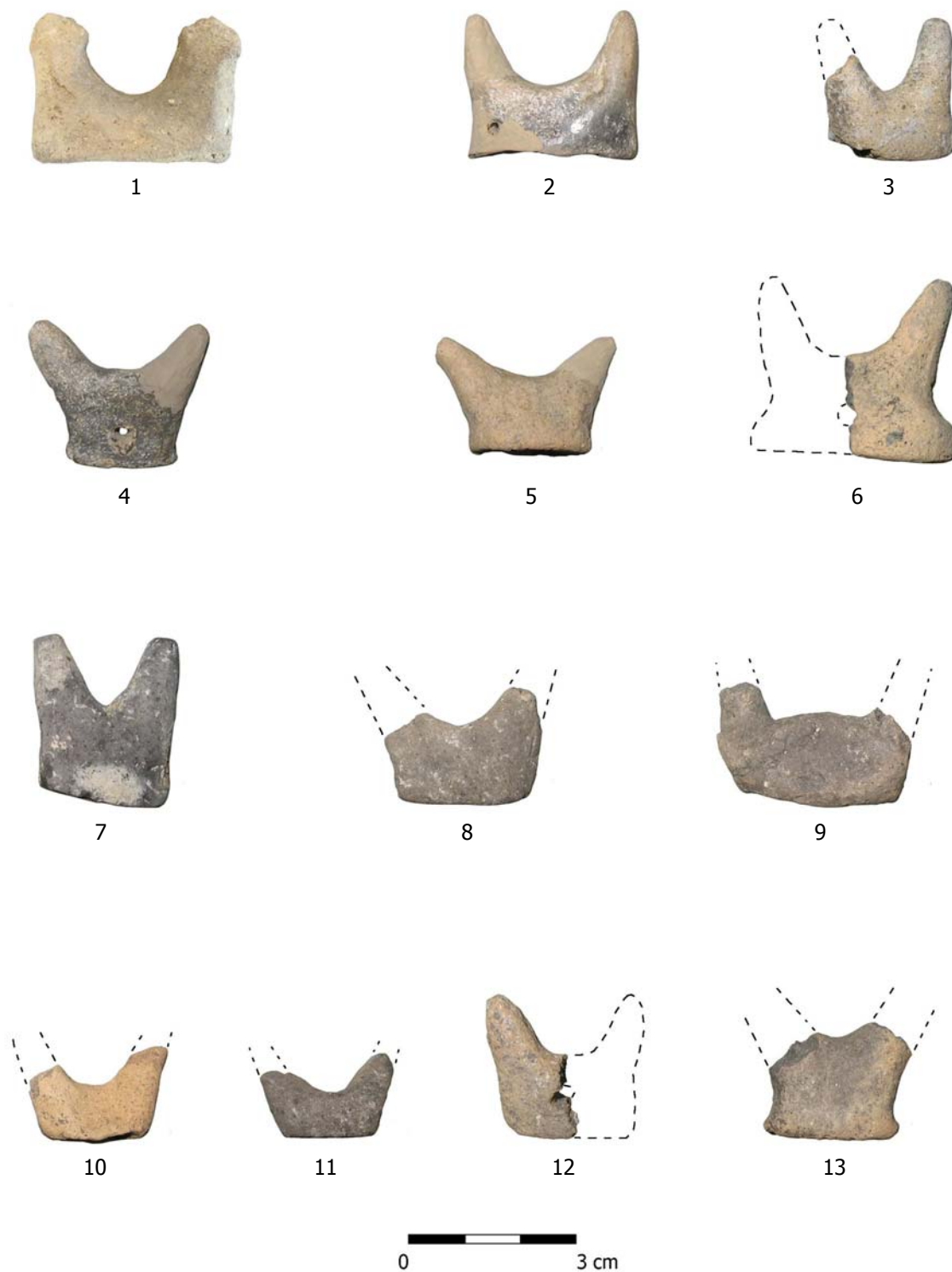
- Andreescu, R., Mirea, P. și Apope, Șt. (2003) 'Cultura Gumelnița în Vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman', *Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie* 12: 71-88.
- Anthony, D.W. (2010) *The Lost World of Old Europe. The Danube Valley, 5000-3500 BC*, New York: Princeton University Press.
- Banou, E. (2008) 'Minoan horns of consecration revisited: a simbol of sun worship in palatial and post palatial Crete?' *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, vol. 8, nr. 1: 27-47.
- Biegel, G. (1986) *Das erste Gold der Menschheit. Die älteste Zivilisation in Europa*, Freiburg: Museum für Ur- und Frühgeschichte.
- Bodi, G. (2010) *Hoisești-La Pod. O așezare cucuteniană pe valea Bahluiului*, Iași: Ed. Pim.
- Cucoș, Șt. (1993) 'Complexe rituale cucuteniene de la Ghelăiești, jud. Neamț' *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 44(1): 58-80.
- D`Agnata, A.-C. (1997) 'The Shrines of the Piazzale dei Sacelli at Ayia Triada. The LM IIIC and SM material: a summary', în J. Driessen și A. Farnoux (eds.) *La Crète Mycénienne*, pp. 85-100, Atena: École Française d'Athènes.
- Dickinson, O. (1994) *The Aegean Bronze Age*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dumitrescu, H. (1968) 'Un modèle de sanctuaire découvert dans station néolithique de Căscioarele', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle Série* XII: 382-94.
- Dumitrescu, Vi. (1925) 'Fouilles de Gumelnița', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne* II: 29-103.
- (1977) 'Despre un fragment de vas zoomorf de tip mai puțin comun de la Căscioarele', *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 28(4): 577-83.
- Durand G., (1977) *Structurile antropologice ale imaginarului*, București: Ed. Univers.
- Evans, A.J. (1901a) 'The palace of Knossos. Provisional Report of the Excavations for the year 1901', *The Annual of the British School of Athens* 7 (1900-1901): 1-120.
- (1901b) 'Mycenaean Tree and Pillar Cult and its Mediterranean Relations', *The Journal of Hellenic Studies* 21: 99-204.
- (1921) *The Palace of Minos at Knossos*, vol. I, London: Macmillan and co.
- (1930) *The Palace of Minos at Knossos*, vol. III, London: Macmillan and co.
- (1935) *The Palace of Minos at Knossos*, vol. IV, London: Macmillan and co.
- Gimbutas, M. (1982) *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 BC: Myths and Cult Images*, London: Thames & Hudson.
- Marinatos, N. (1993) *Minoan Religion. Rytual, Image and Symbol*, Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press.
- (2010) *Minoan Kingship and the solar Goddess. A Near Eastern Koine*, Chicago: University of Illinois Press.
- Marinescu-Bîlcu, S. și Ionescu, B (1967) *Catalogul sculpturilor eneolitice din muzeul raional Oltenița, Sibiu*.
- Monah, D. (1997) *Plastică antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra-Neamț: Complexul Muzeal Județean Neamț.
- (2001) 'Organizarea socială, religia și arta în epoca neo-eneolitică', în M. Petrescu-Dîmbovița și Al. Vulpe (coord.) *Istoria Românilor, vol.1, Moștenirea timpurilor îndepărtate*, pp. 169-87, București: Ed. Enciclopedică.
- Petrescu-Dîmbovița, M., Florescu, M. și Florescu, A.C. (1999) *Trușești. Monografie arheologică*, București-Iași: Ed. Academiei Române.
- Schliemann, H. (1978) *Mycenae; A Narrative of Researches and Discoveries at Mycenae and Tiryns*, London: John Murray.
- Shelmerdine, C.W. (2010) *The Cambridge Companion to Aegean Bronze age*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ștefan Gh. (1925) 'Les fouilles de Căscioarele', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne* II: 138-97.
- Wulschleger, M. (2008) *Neolithic art in Romania*, Napoli: Arte'm.

Planșa I. 'Coarne de consecrație' descoperite în așezările de la Vitănești (1-7, 9-15) și Surdulești (10).
 'Horns of consecration' from Vitănești (1-7, 9-15) and Surdulești (10).

Planșa II. 'Coarne de consecrație' descoperite în așezările de la Vitănești (1-6, 8-12) și Surdulești (7).
'Horns of consecration' from Vitănești (1-6, 8-12) and Surdulești (7).

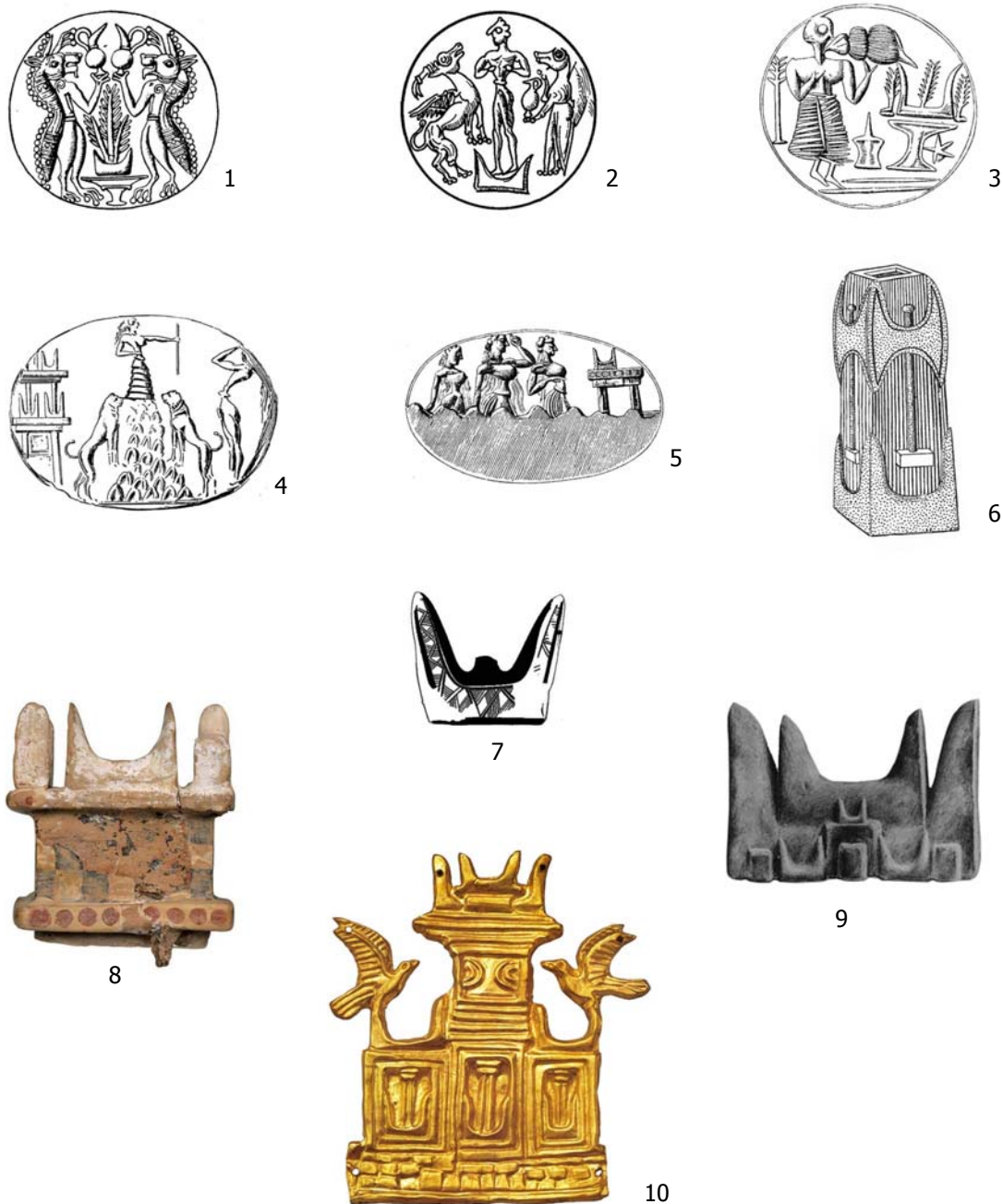

Plansa III. 'Coarne de consecrație' descoperite în așezarea de la Vitănești (1-13).
 'Horns of consecration' from Vitănești (1-13).

Planșa IV. 1. Machetă de sanctuar de la Căscioarele; 2. Fațadă de templu de la Trușești; 3. Machetă de sanctuar de la Ghelăiești; 4. Aplice de aur de la Varna; 5. Vas cu protomă zoomorfă de la Poienești; 6. Set de figurine și scaune de la Isaiia (1, 2, 5, 6 după Wullschleger 2008; 3, 4 după Anthony 2010).

1. Model of a sanctuary from Căscioarele; 2. Temple facade from Trușești; 3. Model of a sanctuary from Ghelăiești; 4. Gold appliques from Varna; 5. Bowl with a bull head shaped handle from Poienești; 6. Assemblage of figurines and chairs from Isaiia (1, 2, 5, 6 after Wullschleger 2008; 3, 4 after Anthony 2010).

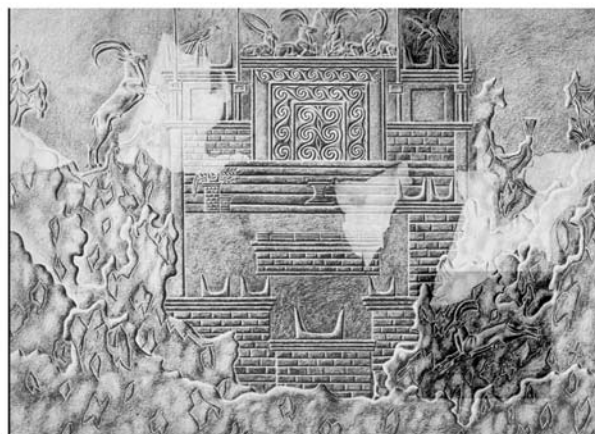

Plansa V. 1. Sigiliul de la Vapheio (după Evans 1901b); 2. Sigiliul de la Kydonia (după Marinatos 1993); 3. Sigiliu descoperit în peștera Ida (după Evans 1901b); 4. Sigiliul de la Knossos (după Evans 1901a); 5. Imaginea de pe un inel de la Micene (după Evans 1901); 6. Altar miniatural de la Knossos (după Evans 1935); 7. Coarne de consecrație miniaturale de la Hagia Triada (după D`Agnata 1997); 8. Sanctuar miniatural de la Knossos (după Evans 1921); 9. Model de sanctuar de la Petsofas (după Marinatos 1993); 10. Sanctuar miniatural de aur de la Micene (după Schliemann 1978).

1. Seal from Vapheio (after Evans 1901b); 2. Seal from Kydonia (after Marinatos 1993); 3. Seal from Ida Cave (after Evans 1901b); 4. Seal from Knossos (after Evans 1901a); 5. Image on a ring from Mycenae (after Evans 1901); 6. Miniature altar from Knossos (after Evans 1935); 7. Miniature horns of consecration from Hagia Triada (after D`Agnata 1997); 8. Miniature sanctuary from Knossos (after Evans 1921); 9. Model of a sanctuary from Petsofas (after Marinatos 1993); 10. Gold miniature sanctuary from Mycenae (after Schliemann 1978).

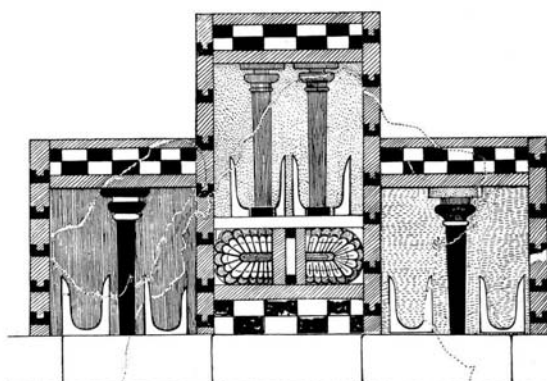

1a

1c

1b

2

3

4

Plansa VI. 1.a-c *Rhyton*-ul de la Zagros (după Marinatos 1993); 2. Pictură murală de la Knossos (după Evans 1901b); 3, 4. Statuete antropomorfe de la Karphi (după Banou 2008).

1.a-c *Rhyton* from Zagros (after Marinatos 1993); 2. Mural painting from Knossos (after Evans 1901b); 3, 4. Anthropomorphic statuettes from Karphi (after Banou 2008).